

سخن نهاد منظر شهری

علیرضا عنادلیب / رئیس نهاد برنامه ریزی توسعه شهری تهران

بسیاری از ما سال‌ها است که در تهران زندگی می‌کنیم. از تولد تا اولین بازی‌های کودکانه در محله، روزهای پر سر و صدای مدرسه، روزهای دبیرستان و شور نوجوانی، سینما و پاتوق دوستان، روزهای کنکور، دانشگاه، ایام دفاع مقدس و کمک به جبهه‌ها و خاطرات به یادماندنی آن، شرکت در مراسم جشن و سوگواری آشنایان دور و نزدیک، همه و همه مجموعه‌ای است که ما ساکنین کنونی تهران، قسمتی و یا تمام آن را در این شهر تجربه کرده‌ایم. تجربه نسل‌های اخیر که بستر زمانی، اجتماعی و اقتصادی مشترک، آنها را به سمت و سوی «خاطرات جمعی» مشترکی رهنمون می‌شود. مجموعه خاطرات مشترکی که مرز زندگی خطی و اتفاقات روزمره را درمی‌نوردد و «بُعد» زندگی ما را طرح‌ریزی می‌کند؛ بُعدی که جنبه‌های کیفی زندگی‌مان را تعریف می‌کند و به زندگی ما «معنی» می‌بخشد و تأثیر مهم و تعیین‌کننده‌ای در ساخت شخصیت و هویت امروز شهر و شهروندان داشته و دارد.

حال پرسش این است که آیا در گذر از این شهر می‌توانیم رد و اثری از خاطرات جمعی مشترک نسل‌های اخیر مشاهده کنیم؟ آیا نمادها و نشانه‌های تهران امروز بازتاب خاطرات جمعی و هویت شهروندان کنونی شهر تهران است؟ پاسخ به این پرسش‌ها ما را به تأمل در این بُعد از ابعاد هویت شهر تهران وا می‌دارد. هویتی که خود از مؤلفه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی و اجتماعی متنوع تشکیل شده و با تقویت نشانه‌های مرتبط با هر یک از این مؤلفه‌ها بستر تقویت هویت و حس تعلق به مکان در شهروندان را نیز فراهم می‌کند.

تهران، به عنوان کلان‌شهر گسترده دامنه جنوبی رشته کوه البرز یکی از بهترین زمین‌های حاصلخیز منطقه پیرامونی خود را تسخیر کرده و همراه با رود- دره‌های کن، فرج‌آد، درکه، دربند و دارآباد، ظرفیتی مناسب برای ایجاد یک هویت طبیعی منحصر به فرد دارد. اما این عناصر و ظرفیت‌های طبیعی چه تأثیر عینی و محسوس در مؤلفه‌های سازنده فضای شهری و همچنین درک و معنای ما از محیط شهری تهران امروز به‌جا گذاشته است؟

همچنین تهران شهری تاریخی است که پس از قاجاریه و انتخاب آن به عنوان پایتخت یکی از تعیین‌کننده‌ترین کشورهای تاریخ معاصر خاورمیانه، بستر اصلی حوادث و جریان‌های مهم تاریخی، اجتماعی و فرهنگی کشور بوده است. اتفاقات تاریخ‌ساز (انقلاب مشروطه، تشکیل اولین مجلس ملی، نهضت ملی‌شدن صنعت نفت و انقلاب اسلامی)، ساخت اولین سالن‌های نمایش و اولین دانشگاه کشور و همچنین بستر شکل‌گیری ادبیات مدرن شعر و ادب فارسی و هزاران مورد دیگر، نقطه آغاز جریان تأثیرات بر دوردست‌ترین شهرها و روستاهای کشور شد. اما باز این پرسش مطرح است که آیا یک رهگذر، حتی آشنا به تاریخ ایران زمین، می‌تواند این ابعاد تاریخی را در تهران امروز باز یابد و پس از ترک این شهر کلیتی از آنها را به خاطر بسپارد؟

منظر شهری، پدیده‌ای است که از یک سو به مؤلفه‌های محسوس سازنده فضا می‌پردازد و از سوی دیگر شرایط ذهنی فضا (ابعاد خاطره‌ای، طبیعی، تاریخی، هویتی و امثال آن) را تحت پوشش قرار می‌دهد. منظر شهری در حقیقت در میان ساکنان شهر دارای «معنا» است. به گونه‌ای که تاریخ، فرهنگ، طبیعت و خاطرات جمعی نسل‌های مختلف را از دیدگاه‌های مختلف بیان می‌کند.

با کمترین تأملی، کیفیت غیرقابل قبول منظر شهری کنونی تهران مشخص می‌شود؛ شهری که سیما و منظر کنونی آن هیچ کدام از معانی تاریخی، طبیعی و فرهنگی شایسته تهران را در قالب کالبدی و عینی به بیننده انتقال نمی‌دهد و مداخلات برنامه‌ریزی نشده در آن موجب شده تا مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی شهر، به ویژه دامنه‌های البرز و عناصر طبیعی آن در میان برج‌ها گم شده و خط آسمان در فضاها و بافت‌های ناهمگون تهران ناپدید شود. شهری که با اتکاء به پشتوانه تاریخی و فرهنگی خود می‌توانست قطب گردشگری پایتخت‌های منطقه خاورمیانه باشد، به دلیل ناکارآمدی ضوابط و مقررات، بسیاری از بناها و فضاهای فرهنگی و تاریخی خود را یا از دست داده یا مخدوش نموده است. سیما و منظر تهران امروز، کمتر ردپایی از هویت فرهنگی و تاریخی واقعی شهر را

ویژه‌نامه نهاد توسعه تهران، مجله‌ای اختصاصی برای مسایل شهر است که به سفارش و پشتیبانی «نهاد برنامه‌ریزی توسعه شهری تهران» به ضمیمه ماهنامه منظر منتشر می‌شود. شهر، به مثابه پیشرفته‌ترین دستاورد تمدن انسان، آن‌چنان که شأن اوست شناخته شده است. در جامعه ایران، علی‌رغم سنت پویا و عظیم شهرنشینی، این نقیصه بیشتر چهره می‌نماید.

«نهاد برنامه‌ریزی توسعه شهری تهران» که رسالت هدایت طرح‌های توسعه شهری تهران را برعهده دارد با درک منطقی و واقع‌بینی از مسئله، توسعه فرهنگ شهر و گسترش مطالعات شهری را در میان فعالیت‌های خود برنامه‌ریزی کرده است. بومی ساختن مسئله شهر در جامعه ایران و کشف راه‌حل‌های متناسب شرایط اجتماعی ما، هدفی است که از طریق رشد پژوهش‌ها و گسترش مطالعات علمی و نقد تجربه‌های جاری حاصل می‌شود. ویژه‌نامه نهاد توسعه تهران درصدد است در این زمینه گام بردارد.

- سخن نهاد / ۲
- آسیب‌شناسی منظر شهری تهران / ۴
- چستی منظر شهری / ۸
- ادراک محیط / ۱۲
- بررسی تطبیقی سه مفهوم در منظر شهری / ۱۴
- معناهای برج در منظر شهر / ۱۶
- منظر شهری قلمروی ایستگاه‌های مترو / ۱۸
- ارزیابی نقش خیابان جمهوری در منظر شهر تهران / ۲۲
- بررسی نقش عنصر رابط باغ‌های شهری ایران / ۲۶
- بررسی نقش نظرگاه‌ها در منظر شهری / ۳۰

هیت تحریریه ویژه‌نامه

دکتر علیرضا عنادلیب

دکتر ناصر براتی

دکتر سید عبدالهادی دانشپور

دکتر غلامرضا کاظمیان

دکتر شریف مطوف

دکتر کیانوش ذاکر حقیقی

در خود دارد تا قادر به انتقال آن به بیننده باشد. وضعیتی که نتیجه نگاه انتفاعی به شهر و بی‌توجهی به حفظ آراستگی محیط و عناصر طبیعی، تاریخی و هویتی شهر تهران است.

نمونه‌های بارزی از این تراجم، تبلیغات محیطی شهر است که در کوتاه زمانی به سرعت گسترش یافته و این روند همچنان ادامه دارد؛ به گونه‌ای که انواع پیکره‌های تبلیغاتی با نادیده گرفتن حقوق شهروندان، فضاهای بصری و عمومی شهر را آلوده نموده و تنها بر اساس برد تبلیغاتی محل، سازه‌هایی را به وجود آورده که علاوه بر تنزل کیفیت منظر شهری، آرامش روح و روان و آسایش شهروندان را به مخاطره انداخته است. نمونه مذکور بیانگر این حقیقت است که فقدان ضوابط و مقررات کارآمد و راه‌کارهای برنامه‌ریزی شده، همچنان باعث آشفته‌گی و ناسامانی بصری و ساختاری سیما و منظر شهری تهران می‌شود.

در پاسخ به رفع این دغدغه، به رغم اقدامات پراکنده در گذشته، طرح جامع شهر تهران نیز تلاش نموده است حرکتی نظام‌مند را در خصوص ارتقای کیفیت منظر شهری در تهران راهبری نماید. اما در این خصوص نکته مهم آن است که با توجه به تازگی موضوع منظر شهری در حوزه مطالعات شهری کشور، پشتوانه مطالعاتی و تحقیقاتی کافی در این رابطه جهت ارائه راه‌کارهای عملی و پاسخگویی به نیازهای کنونی شهر تهران وجود ندارد.

نمونه‌ای از تراجم تبلیغات محیطی شهر، که با نادیده گرفتن حقوق شهروندان، فضاهای عمومی و مناظر طبیعی بی‌بدیل تهران را آلوده می‌کند، عکس : طیبه رحیمی، ۱۳۸۹.

نمونه این نقیصه را نیز می‌توان در تجسم ارزش‌های مرتبط با «تهران با اصالت و هویت ایرانی-اسلامی» در قالب سیما و منظر شهری آن جستجو نمود. آیا تنها با پوشش دیوارهای شهر با ایات شهر یا شعارهای دینی، ما به مقصود خود رسیده‌ایم؟ و یا آنکه شهری هویت ایرانی-اسلامی خواهد یافت که در آن حاکمیت اصول و ارزش‌های اخلاقی، زمینه ارتقای معنوی شهروندان را فراهم آورد؟ نگاه به شهرهای سنتی کشور بیانگر این حقیقت است که در صورت وجود وحدت رویه بین «ظاهر» و «باطن» شهر است که «احساس آرامش روح و روان» به افراد منتقل می‌شود. در غیر این صورت، توجه صرف به مؤلفه‌های کالبدی و ظاهری، با وجود جریان فرایندهای ناسالم، ایجاد فضای شهری موردنظر ما را ناممکن خواهد نمود. بنابراین ارتقای کیفیت منظر شهری در راستای اهداف طرح جامع، به آسانی و بدون برنامه‌ریزی همه‌جانبه، قابلیت انتقال از قالب «تئوری» به «عمل» را ندارد.

لذا اولین گام مؤثر در این زمینه، ایجاد بستر مناسب جهت تدقیق مفاهیم علمی منظر شهری در قالب راه‌کارهای عملی و در مسیر طرح‌های توسعه شهری است که امید است با توان‌افزایی «تهداد برنامه‌ریزی توسعه شهری تهران» این امر تحقق یابد.

انشاء...

